

Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018:

2012. aasta täitmise ettekanne

Ülevaade vabariigi valitsuse 2012. aasta olulisematest sammudest 9. juunil 2010 riigikogus heaks kiidetud kriminaalpoliitika arengusuundade elluviimisel vastavalt arengusuundade punktile 5.

Lugupeetud riigikogu liikmed!

Lubage mul järgnevalt anda teile ülevaade kriminaalpoliitika arengusuundade täitmise kohta 2012. aastal. Sissejuhatuseks võiks subjektiivse hinnangu kohaselt mainida, et möödunud aastal kuulsime ehk varasemast rohkem sellistest teemadest nagu isikute põhiõiguste kaitse, süütuse presumpatsioon, moraalsed hinnangud jms. Vaieldamatult on need teemad, milles selguse saamiseks vajame ka edaspidi laiapõhjalist ühiskondlikku debatti ning lisaks debatile ka konkreetseid õiguspoliitilisi samme. Kindlasti on Riigikogu selle debati üks keskseid areene ning ma loodan, et võimalikud tulevased lahendused on tasakaalukad, ratsionaalsed ja õigusriigile kohased.

Samuti meenub eelmisest aastast avalik arutelu kohtutes kriminaalmenetlustes tehtud õigeksmõistvate otsuste üle. Nagu paljud teist teavad, moodustavad õigeksmõistvad otsused kriminaalmenetlustes kohtulahenditest alla 5%. See tähendabki, et iga selline lahend väärrib tähelepanu, eriti kui tegu on suurt meediatähelepanu saanud juhtumiga. Kui varem on õigussüsteemi süüdistatud selles, et õigeks mõistetakse liiga harva, siis mullu kaldus kaalukauss teisele poole ning kõlasid näiteks soovid võtta süüdistajad nii-öelda ebaõnnestumise tõttu vastutusele. Kinnitan, et sellist plaani meil ei ole. Õigeksmõistvad otsused on õigussüsteemi lahutamatu osa. Samuti peame nende juhtumite puhul eriti hoolikalt silmas pidama seda, kuidas me õigeksmõistmise korral menetlusosalisi kohtleme. Peame olema ühiskonnana suuremeelsemad ja mõistvamad. Need, keda kohtud on õigeks mõistnud, ei saa olla süüdi mõistetud kellegi teise poolt. Meenutan siinkohal

enda poolt kohtunike täiskogul tsiteeritud Ameerika usuteadlast ja mõtlejat Reinhold Niebuhri, kes ütles: „Inimese võime õigust mõista teeb demokraatia võimalikuks, ent inimese kalduvus ebaõiglusele teeb demokraatia vajalikuks.“ Selle mõttetera kommentaariks ütlesin samuti, et mind paneb muretsema inimeste ja ühiskonna valmisolek mõistetud õigust mõista, mitte seda - ise õigust mõistes - hukka mõista. Kuivõrd need mõtted on kohased ka käesolevas ettekandes, siis neid ka meenutasin.

***

Enne kui ettekandega edasi lähen, tuletan meelde, millised on **kriminaalpoliitika arengusuundade peamised põhimõtted** ehk see, millised juhised on riigikogu andnud valitsusele kriminaalpoliitika elluviimiseks. Peatun neist kahel.

Esimene puudutab vajadust ehitada kriminaalpoliitika üles kvaliteetsetele uuringutele ja akadeemilisele teadmisele. Kuigi kriminaalpoliitika tekitab sageli rohkesti emotsioone, ei ole hõõgav süda või tavateadmine see viis, kuidas saavutada tegelikke edusamme. Kriminaalpoliitika nõuab samamoodi professionaalsust nagu näiteks meditsiin või energeetika. Piltlikult öeldes võib ka kriminaalpoliitikat ehitada üles rahvameditsiini või siis professionaalse meditsiini põhimõttel. Sarnasusi võib tuua veelgi: näiteks mõistame, et nii haiguste kui ka kuritegevuse vastu on tõhusam võidelda ennetades, mitte juba tekkinud probleemide ravimise kaudu.

Seetõttu oleme iga aastaga kaasanud kriminaalpoliitika kujundamisse aina enam akadeemilisi eksperte. Suuremate ettevõtmistena võib esile tuua karistusseadustiku revisjoni ning tänavu alguse saanud kriminaalmenetluse seadustiku ülevaatamise, mille fookus saab olema just isikute põhiõigustel. Uuringute vallas oleme arendanud ministeeriumi enda analüüsivõimet ja tellinud ka uuringuid ülikoolidelt. Kokkuvõttes tähendab see, et kriminaalpoliitika muutub nii suures osas kui võimalik

tõenduspõhiseks: me peame valima ning rahastama selliseid poliitikameetmeid, mis ennast tõestavad ning hoiduma raha matmisest sinna, kus sellel mõju ei ole või on mõju isegi negatiivne.

Teine põhimõte kriminaalpoliitika tegemisel on vabakonna kaasamine. Kaasamisest saame rääkida nii poliitika kujundamisel kui ka rakendamisel. Poliitika kujundamise kohta on hea näide vaenu õhutamise kuritegude ning inimkaubanduse eelnõu menetlemine; poliitika rakendamise kohta aga mullu tööle hakanud vabatahtlike tugiisikute programm vanglast vabanenutele, mida korraldame koostöös kirikute nõukoguga.

Hea koostöösuhete näiteks sobib kindlasti ka justiitsministeeriumi ja riigikogu õiguskomisjoni koostöö. Nii valmis eelmise aasta alguses esimene analüüs, mille õiguskomisjon tellis ministeeriumi analüütikutelt. Samal ajal on õiguskomisjoni esimees ise aktiivselt osalenud karistusseadustiku revisjonis ning loodetavasti aitab see riigikogul eelnõusid tõhusamalt menetleda. Niisiis võib lühikokkuvõtteks öelda, et kriminaalpoliitika kujundamine vastab arengukava põhimõtetele.

***

Jätkan **kriminaalpoliitika eesmärkidega.**

Ilmselt ei tule teile üllatusena, et peamiseks eesmärgiks on jätkuvalt kuritegevuse vähendamine. See tähendab ohvriks langemise vähendamist, kuritegudega seotud kahjude vähendamist, ohvritele põhjustatud kannatuste vähendamist jne. Ometi ei ole see eesmärk alati nii ilmne. Aeg-ajalt kerkib konkureerivad eesmärged, mis on küll ka tähtsad, kuid mille puhul peaksime siiski mõtlema, kas need ikka on kuritegevuse vähendamise mõttes kõige otstarbekamad. Julgen väita, et sageli jõuavad üksikjuhtumitest alguse saanud diskussioonid lahendusteni, mis on emotsionaalselt justkui sobivad, kuid

---

2012. aastal tegeles vanglast vabanenutega 50 tugiisikut. Tugiisikuteenust pakuti 56-le tähtajal vanglast vabanenud vangile.

Õiguskomisjoni tellitud analüüsis uurisime võimalust kohaldada elektroonilise valvega lähenemiskeeldu perevägivaldajatele.

Elanike küsitlusest:

„Palun öelge, millest peaks Teie hinnangul riik karistuspoliitika kujundamisel eelkõige lähtuma?“

Uute kuritegude ärahoidmine ja ennetamine	64%
Rahva õiglustundele vastamine	24%
Kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine	8%
Mõni muu eesmärk	5%

samal ajal võivad meid viia lõppeesmärgist hoopis kaugemale. Toon paar näidet.

Viljandi politseivastase vägivalda juhtumist tõusnud avalikus diskussioonis pakuti üheks lahenduseks karistuste karmistamist ja teiseks kokkuleppemenetluse keelamist. Kuid kriminoloogiline teadmine ja uuringud ei toeta selliste juhtumite ennetamise ja vähendamise nimel kumbagi lahendust, sest antud juhtumi põhjused asuvad hoopis mujal.

Teine näide on Tõstamaa õpetajavastase vägivalda juhtum. Teema käsitlemisel jõuti aruteludeni selle üle, kas õpetajal on põhimõtteliselt õigus last vastu lüüa või mitte. Kuigi loomulikult on igal inimesel õigus kaitsta ennast füüsilise ja vaimse vägivalda eest, tähendaks vägivaldaga vägivalda vastu võitlemine aga juba ette kaotatud lahingut.

***

Kui ma ütlesin, et kriminaalpoliitika peamine eesmärk on kuritegevuse vähendamine, siis teen siinkohal järgnevalt ka lühikese ülevaate, kuidas selle eesmärgi täitmine õnnestunud on.

2012. aastal langes Eestis kuriteo ohvriks küsitluse tulemustel 8% inimestest. Meenutuseks, et 2010 oli see protsent veel 12. Olgu siinkohal ääremärkusena ära toodud, et näiteks Virumaal tervikuna langes küsitluse kohaselt kuritegude ohvriks 13% inimestest ning konkreetselt Ida-Virumaal on see näitaja veelgi suurem.

Kui tulla täpse registreeritud kuritegevuse statistika juurde, siis 2012. aastal registreerisid uurimisasutused ja prokuratuur 40 816 kuritegu, mis on 4% vähem kui 2011. aastal ning 29% vähem kui 2003. aastal, mis oli esimene aasta, kui kehtima hakkas karistusseadustik.

Kuritegude registreerimine vähenes üle Eesti küllaltki ühtlaselt: kuritegude arv vähenes võrreldes tunamullusega kümnes maakonnas, jäi samale tasemele kahes ning kasvas

---

Elanike küsitlusest:

„Kas Teie isiklikult olete viimase 12 kuu jooksul langenud mõne kuriteo ohvriks?“

2012	8%
2011	9%
2010	12%

Registreeritud kuritegude arv:

2012	40 816
2011	42 567
2010	48 340
2009	48 359
2008	50 977
2007	50 375
2006	51 834
2005	55 586

kolmes maakonnas. Kõik te saate tutvuda oma linna või valla statistikaga justiitsministeeriumi võrgukodus.

***

Eelkõige vähenes 2012. aastal varavastaste kuritegude arv: 7%. Varguste arvu vähenemist kinnitavad nii registreeritud kuritegude statistika kui ka küsitlusandmed. Registreeritud varguste arv vähenes 8%, politsei alustas kriminaalmenetluse ligi 19 000 vargusjuhtumi uurimiseks.

Vargused moodustavad ligi poole registreeritud kuritegudest, kuid samal ajal on teada, et suur hulk varguse ohvreid jätab nendest juhtumitest politseile teatamata. 2012. aastal oli selliseid ohvreid küsitluse kohaselt lausa 58%. Kui võrrelda siinkohal kuritegudest teatamise taset Eestis Lääne-Euroopa riikidega, siis peame tõdema, et teatamine on Eestis oluliselt kehvem ning kuigi usaldus politsei vastu on meil suur, ei ole see siiski kahjuks piisav, et inimene vaevuks politsei poole pöörduma. Minu siiras soovitus kõikidele varguse ohvritele ja loomulikult ka kõigile teistele kuriteo ohvritele on lihtne – andke sellest politseile teada, sest teatamata puudub igasugune võimalus, et toimepandud kuritegu saaks lahenduse.

Teatamata jätmine on probleem ka vägivallakuritegude puhul. 63% vägivallaga ähvardamise ja füüsilise ründe juhtumitest ei jõudnud kahjuks politseini. Samas on võrreldes 2009. aastaga vägivallakuritegudest teatamine tublisti kasvanud ning siin on rolli mänginud kindlasti avalikkuse tähelepanu ja menetlusasutuste muutunud suhtumine.

Vägivallakuritegude puhul väärrib eelmisest aastast äramärkimist positiivse külje pealt tapmist arvu vähenemine. Vägivalla tagajärjel hukkunute arv oli mullu uue iseseisvusaja väikseim: esialgsetel andmetel hukkus 57 inimest. Kaksikümmend aastat tagasi oli see näitaja kaheksa korda suurem. Kuid vaatamata positiivsele langustrendiga ei saa me lõpuni sellega rahul olla, sest

---

Inimesed langesid enda sõnul 2012. aastal järgmiste kuritegude ohvriks:

Vargus autost	4%
Vargus kodust	3%
Vargus suvilast	3%
Vargus garaazist	2%
Isiklike asjade vargus	4%
Röövimine	2%
Tarbijapettus	14%

Ründe tagajärjel hukkunud (tapetud) inimesed:

2012	57
2011	65
2010	64
2009	82
2008	91
2007	95
2006	99
2005	123

Euroopa keskmise näitajani jõudmiseks peaks seda liiki kuritegusid olema veel kolm korda vähem.

Kehalise väärkohtlemise, kui levinuima vägivallakuriteo registreerimise arv kasvas möödunud aastal aga üle kümnendiku - 5311 kuriteoni, kusjuures muutus langes eelkõige Tallinna ja Harjumaa arvele. Küll peab siinkohal kohe täpsustama, et muutuse taga on suuresti politsei ja prokuratuuri menetluspraktika, ehk nn nulltolerants vägivallakuritegude, eriti perevägivalla juhtumite suhtes. Kui kuriteoohver on juba politsei poole pöördunud, siis tuleb seda ka menetleda.

***

Kui nüüd rääkida üldisemalt masskuritegudest, siis rõhutan, et nende kuritegude taga pole enamasti oma tegevust ratsionaalselt kasu-kahju võtmes kaaluvad moraalitud inimesed, vaid pigem inimesed, kes just mõttetevõimega ei hiilga. Tegu on eelkõige vägivallatsete ning joores autojuhtide puhul alkoholi kuritarvitajate ja varavastaste kuritegude puhul eelkõige narkosõitlastega. Teisisõnu on tegu komplekssete sotsiaalsete probleemidega inimestega.

Sellegipoolest tuleb nende inimestega ka kriminaaljustiitsüsteemis tegeleda, nagu peame leidma ka kuriteoohvrite kaitsmise võimalusi. 2012. aastal sai esimene vang vanglast välja narkoravile, 2013. aastal loodame laiendada narkoravi asendusravina nii vanglast vabanevatele kui ka sinna veel mitte sattunud inimestele.

Tulevikuteema on endiselt alkoholismiravi väljaarendamine ja karistussüsteemis kasutuselevõtt. Alati võib küsida, miks me pakume kurjategijatele teenuseid, mida ei saa endale lubada seaduskuulekas inimene. Siin on olemas väga selge põhjendus: esiteks on see tulemuslikum ning vähendab uute kuritegude toimepanemist, teiseks on see ka vangistusest odavam. Meil ei saa olla õigustust jätta kasutamata kuritegevust vähendavaid tõhusaid meetodeid

---

Vanglast vabanevate
retsidiivsus:

Opiadisõitlased 72%

Alkoholisõitlased 38%

Mittesõitlased 32%

või siis kasutada nende asemel midagi nii vähetulemuslikku ja kallist, kui seda on vangistus.

***

Siit ongi sobiv edasi minna ühega kahest kriminaalpoliitika arengusuundade põhiteemast. Selleks on korduvkuritegevuse ennetamine.

2012. aasta lõpus oli Eestis vahistatud ja süüdimõistetuid kokku arvates 3371 vangi. Viimase kuue aasta jooksul pole see arv eriti muutunud, kuigi kuritegude arv on samal ajal vähenenud ligi 20%. Üks peamine põhjus on vanglas viibivate narkokurjategijate arvu kasv. Nende isikute osakaal, kes kannavad vangistust narkokuriteos, on kasvanud 13%-lt 21%-ni. On selge, et narkokuritegevusega võitlemise karistuspoliitiline strateegia võib küll viia üha suurema arvu noori inimesi vanglasse, kuid narkootikumidega tekitavate kahjude vähendamisele pole sel kahjuks suurt mõju olnud. Mul on hea meel, et siseminister on asunud otsima tulemuslikke ennetusvõimalusi ning kindlasti ei jää justiitsministeerium siin kõrvaltvaatajaks.

Vangide arv on Eestis endiselt üks Euroopa suurimaid ning me ei saa väita, et täidame kriminaalpoliitika arengusuundade eesmärki, mille kohaselt karistatakse vangistusega vaid kõige ohtlikumaid kurjategijaid. Suurel vangide arvul on palju põhjuseid, näiteks juba mainitud narkoprobleemid. Samas tuleneb ka meie seadustest hulk iseärasusi, mis tingivad ühelt poolt selle, et pikad tingimisi karistused pööratakse täies mahus täitmisele, ning teiselt poolt kasutame näiteks Põhjamaadega võrreldes märksa vähem enne tähtaega vabastamist, mis muudaks vanglast vabanenu taasühiskonnastamise protsessi sujuvamaks ja tulemuslikumaks.

On teada, et vanglast vabanenute retsidiivsus on suurem kui muul moel karistatud inimestel ning vabanenute seas

---

Kinnipeetavate arv aasta lõpu seisuga

2012	3371
2011	3399
2010	3417
2009	3555
2008	3656
2007	3456

Eestis vabaneb enne tähtaega vanglast ning saab rehabilitatsioonis kriminaalhooldaja tuge vaid iga viies kinnipeetav.

omakorda on kõige retsidiivsemad need, kes vabanevad vanglast karistusaja lõppedes.

Ühelt poolt on retsidiivsusnäitaja taga kindlasti vangide sotsiaalsed probleemid, teisalt on teada, et uute kuritegude toimepanemise riski mõjutavad suuresti ka vangistuse sisu ja täideviimise viis. Ei saa loota, et tehiskeskkonnas – vanglas – õpib inimene vabaduses toime tulema. Peaksime rohkem kaaluma vangistuse sisu muutmist ning niinimetatud normaalsusprintsipi kasutuselevõttu. Selle järgi sarnaneb vanglaelu võimalikult palju eluga, kus inimene vastutab oma elu korraldamise eest ning vangistus kujutab endast eelkõige liikumisvabaduse piiramist, kuid väiksemaid piiranguid näiteks töö asjus.

Siiski peame tõdema, et oleme saavutanud vangistuspoliitikas võrreldes teiste endise idabloki riikidega vägagi palju. Kriminaalne subkultuur on vähenenud, samuti on vähem vägivalda ja tapmisi. Turvalisuse tagamine vanglas peab olema elementaarne. Oleme suutnud enamiku vange paigutada kahestesse kambritesse, kuid tegelik eesmärk on ju siiski see, et igal vangil oleks oma isiklik ruum – see lahendab palju probleeme, mis mõjutavad nii taasühiskonnastamist kui ka vangla igapäevaelu.

Tulemuslikuma vangistuspoliitika peamine eeldus on aga vangide ja personali suhtarvu parandamine. Just sellest tasakaalust sõltub, kas vangla on kurjategijate või vanglatöötajate nägu.

***

Kriminaalpoliitika arengusuundade teine tähtis suund retsidiivsususe vähendamise kõrval on alaealiste kuritegevuse ennetamine. Selles valdkonnas on teoksil palju huvitavat ja lootustandvat.

Esiteks jätkame poliitikat, mille kohaselt tuleb viia laste kokkupuuted õigussüsteemiga minimaalseks. Selle nimel

---

Vanglast vabanenute retsidiivsus vabanemise liigi järgi:	
Tähtaegne vabastamine	50%
Šokivangistusest vabanemine	33%
Enne tähtaega vabanemine	25%
Elektrooniline valve	11%

Keskmine menetluskiirus alaealiste kriminaalasjades (eesmärk 2018)	
Alaealised kahtlustatavad	2,5 kuud (1 kuu)
Alaealised süüdistatavad	2,4 kuud (pole)
Alaealised kannatanud	6 kuud (3 kuud)

seirame menetluse kestust nii kohtueelses kui ka kohtumenetluses.

Teiseks jätkub uue lastekaitseseaduse ja alaealiste mõjutusvahendite seaduse ettevalmistamine. Nende kaudu järgime eesmärki tagada laste erikohtlemine ka kriminaal- ja väärteomenetluses ning karistusõiguses. Esmasel ennetustasandil on meie ülesanne tagada, et ükski laps ei jääks lastekaitse abita ja vajalike teenusteta, ükskõik kus ta elab. Selleks vajame uut lastekaitseseadust.

Samal ajal on vaja tegeleda võimalikult individuaalselt ja kvaliteetselt ka süüteo toime pannud lastega. Tuleb meeles pidada, et laste hälbiv käitumine on ühelt poolt tingitud põhjustest, mis on väljaspool last ennast, ning teiselt poolt saab laste käitumist õige sekkumisega kergesti mõjutada. Just laste vajadusi hinnates ning sekkumisvõimaluste valikut ja kvaliteeti parandades saavutame suurimaid edusamme.

Kolmandal ennetustasandil tegeleme lastega, kes on sattunud kas erikooli või vanglasse. Erikooli nägu peab tublisti muutuma. Ta võib jääda küll vormiliselt kooliks, kuid eelkõige peab ta olema rehabilitatsiooniasutus. Haridus- ja teadusministeeriumi erikoolide renoveerimisplaanid seda ka võimaldavad, kuid on vaja märksa sisulisemat ministeeriumide koostööd ning jagatud vastutust, et lähiaastail valmivad majad saaksid sobiva sisu ning lõppkokkuvõttes väheneks ka kuritegevus. Loomulikult teeme eeltoodu osas tihedat koostööd nii sotsiaal kui haridus- ja teadusministeeriumiga ja kõigi teistega, kes eesmärkide saavutamisesse panustavad.

Kui tahame saavutada alaealiste kuritegevuse ennetamises paremaid tulemusi, peame kriitiliselt hindama, kuidas oleme seda tööd seni teinud. Peame arutama, kas kuriteo toime pannud laps tuleb tingimata ühiskonnast eraldada ning kas me ikka järgime viimase võimaluse printsiipi. Ikka öeldakse, et vangla on kuritegevuse kool ning kõige paremini õpivad selles koolis just noored vangid. Samuti

---

Erikoolide renoveerimise
oodatav valmimisaeg

Kaagvere ja Tapa 2014–2015

Alaealiste kinnipeetavate arv
aasta lõpu seisuga

2012	36
2011	53
2010	43
2009	34
2008	52

on laste vangistamise kohta kehtivad rahvusvahelised standardid väga nõudlikud ning neisse tuleks suhtuda täie tõsidusega. Peame endalt küsima, kas selline karistuspraktika, kus igal aastal jõuab vanglasse kümneid alaealisi, viib meid kuritegevuse vähendamise ja turvalisuse tugevdamiseni. Rahvusvaheline kogemus ja noorte kurjategijate kõrged retsidiivsusnäitajad annavad tunnistust, et ei vii. Seetõttu ongi aeg poliitikat üle vaadata ja vajadusel muudatusi teha.

***

Head riigikogu liikmed! Nagu on teinud minu eelkäijad, nii avaldan ka mina lootust, et suudame teha kriminaalpoliitikat konsensuslikult ja erakondadeüleselt, sest eesmärk on meil ju kõigile ühine: turvalisem Eesti.